

Filip Kubiaczyk
(Poznań-Gniezno)
<https://orcid.org/0000-0003-4124-6480>

JOHAN CRUYFF: MIĘDZY KATALOŃSKIM MITEM A RZECZYWISTOŚCIĄ

Ramon M. Piqué, *El contracte. Cruyff, Carabén, Catalunya*, Columna Edición, Barcelona 2024, ss. 264

Johan Cruyff to piłkarska legenda FC Barcelony. Każdy kibic tego klubu jest świadomy wpływu, jaki wywarł on na system gry i mentalność piłkarzy zarówno jako zawodnik (1973-1978), jak i trener tego klubu (1988-1996).

Holender podpisał kontrakt z Blaugraną 13 sierpnia 1973 roku, co stanowiło pomyślne zwieńczenie niezwykle trudnych negocjacji prowadzonych z dotychczasowym klubem piłkarza, Ajaksem Amsterdam. Jego ówczesny prezes, Jaap van Praag, wbrew woli holenderskiego piłkarza „dogadał” bowiem jego transfer do Realu Madryt z prezesem „Królewskich” Santiago Bernabéu¹. Jednak Cruyff, który nade wszystko cenił sobie wolność, zagroził zakończeniem piłkarskiej kariery i bojkotem mistrzostw świata w Niemczech w 1974 roku, jeśli Holenderski Związek Piłki Nożnej uniemożliwi mu przejście do katalońskiego klubu! W tym samym czasie (od 1969 roku) FC Barcelona realizowała już strategię „uwodzenia” Holendra, zatrudniając najpierw jako trenerów Vica Buckinghamha (Cruyff zadebiutował w Ajaksie, kiedy

¹ Martin 2023.

Buckingham był trenerem tego klubu), a potem Rinusa Michelsa². Holenderski Związek Piłki Nożnej utrudniał materializację tego kontraktu do samego końca, co spowodowało, że Cruyff zadebiutował na Camp Nou dopiero 28 października 1973 roku w meczu z Granadą CF. Inną przeszkodę stanowił zakaz zatrudniania piłkarzy z zagranicy w Hiszpanii zniesiony w dopiero w tymże roku.

Spiritus movens sprowadzenia Cruyffa do Barcy był Armand Carabén i Ribó (1931-2001, dalej: Carabén), menedżer FC Barcelony w latach 1970-1975, kataloński ekonomista i prawnik, człowiek wykształcony i światły, o dużych zdolnościach komunikacyjnych i negocjacyjnych³. Jego żoną była Holenderka Marjolijn van der Meer. Z Cruyffem i jego żoną, Danny, połączyła ich prawdziwa przyjaźń, bez której do tego transferu zapewne nigdy by nie doszło. To właśnie bliskiej relacji łączącej małżeństwo Cruyffów z Carabénami poświęcona jest recenzowana książka. Jej autorem jest kataloński dziennikarz Ramon M. Piqué, absolwent komunikacji audio-wizualnej na Uniwersytecie Autonomicznym w Barcelonie (Universitat Autònoma de Barcelona), redaktor, wydawca i dyrektor takich programów telewizyjnych jak „Silenci”, „Ànima” czy „Bestiari il·lustrat”, stały współpracownik katalońskich mediów, w przeszłości wykładowca na Międzynarodowym Uniwersytecie Katalonii (Universitat Internacional de Catalunya).

Recenzowana książka składa się ze słowa wstępnego (s. 13-20), wstępu (s. 21-33), części pierwszej pt. „Cruyff, Carabén” (s. 35-165) i części drugiej pt. „Cruyff, Katalonia” (s. 167-255) oraz podziękowań (s. 257-258). W ramach pracy nad książką autor odbył rozmowy z wieloma katalońskimi i hiszpańskimi dziennikarzami, w tym również z Davidem Carabénem, synem Armanda Carabéna i Marjolijn van der Meer. Na samym początku Piqué zaznacza, że mimo iż Cruyff nie jest ani piłkarzem z największą liczbą rozegranych meczów w Barcie, ani najbardziej szanowanym w historii tego klubu, jest z pewnością jego największą legendą (s. 19). Trudno się z tymi słowami nie zgodzić. Przypomina również słowa Carabéna, w myśl których gdyby naród kataloński posiadał swoje państwo, FC Barcelona z pewnością byłaby jego narodową reprezentacją piłkarską (s. 24).

Największą zaletą recenzowanej książki jest to, że nie jest to kolejna biografia holenderskiego piłkarza. Autor skupia się wyłącznie na ukazaniu okoliczności, w jakich doszło do podpisania jego kontraktu z FC Barceloną przy uwzględnieniu katalońskiego kontekstu. Temu celowi została podporządkowana struktura książki, która w pierwszej części przybliży czytelnikowi szczegóły przyjaźni łączącej Johana Cruyffa z Armandem Carabénem, a w drugiej koncentruje się wyłącznie na

---

² Giménez 2023.

³ Był synem jednego z założycieli Lliga Regionalista, Armanda Carabéna Sáncheza. Utrzymywał przyjacielskie kontakty z wieloma katalońskimi osobistościami (Josep Pla, Joan Fuster czy Manuel Ibañez Escofet).

rewolucji, jaką holenderski piłkarz wywołał nie tylko w samym klubie, lecz również w Katalonii.

Piqué podkreśla, że gdyby Cruyff nie trafił do Barcy, nigdy nie doszłoby do meczu na Santiago Bernabéu, w którym Real przegrał z Barcą 0:5, Barça nie wygrałaby po raz pierwszy od 14 lat ligi, syn Cruyffa nie miałby na imię Jordi, na Camp Nou nie graliby Christo Stoiczkow, Michael Laudrup i Ronald Koeman, a La Masia nie byłaby fabryką piłkarzy (s. 41). Ta „pochwała” Holendra ma swoje źródło w tym, co autor określa mianem „zwycięskiej mentalności” Cruyffa, która była dla Katalończyków rodzajem „szczepionki” na dręczący ich fatalizm (s. 67). Dla niego „związek Cruyffa z Katalonią to historia sukcesu kraju [Katalonii]” (s. 75).

Autor podkreśla, że już w 1969 roku prasa w Barcelonie pisała o planach sprowadzenia Cruyffa do Barcy. Dziennik „Dicen” zamieścił wówczas na okładce zdjęcie piłkarza, któremu towarzyszył sugestywny tytuł: „Holenderska gwiazda w Barcy?” (s. 117). Piqué pisze również o „biurokratycznej maszynierii” (*la màquinaria burocrática*), która zaczęła działać na niekorzyść Barcy w kontekście tego transferu. Ma tutaj na myśli działania Madrytu, Hiszpanii, która zawsze chciała Katalonię niewolić i dominować (s. 118-119). Dodaje jednak, że w tych trudnych negocjacjach brały udział trzy strony: Ajax i jego prezes, Armand Carabén oraz Johan Cruyff i jego reprezentant Cor Coster (s. 144). Negocjacje nie były łatwe również dlatego, że duet Cruyff-Coster kierował się w nich maksymą, że „piłkarski biznes nie ma reguł, to my tworzymy swoje” (s. 146).

O ile tradycyjnie przyjmuje się, że transfer Cruyffa był możliwy dzięki osobowości Carabéna i jego przyjaźni z Cruyffem, autor zwraca uwagę na rolę żony Carabéna, która znała się na psychologii i miała duży wpływ na swojego męża. Przekonywała go, że jeśli bardzo tego transferu chce, powinien do niego doprowadzić. Carabén bardzo liczył się z jej zdaniem (s. 137).

Co zatem doprowadziło ostatecznie do tego, że Cruyff został zawodnikiem Blaugrany? Według Piqué zdecydował o tym „czynniki ludzki” (*el factor humà*), tj. dwa lata przyjacielskiej relacji łączącej małżeństwo Cruyffów z małżeństwem Carabénów. Carabénowi udało się przekonać Cruyffa, że w całej sprawie nie chodziło o pieniądze, lecz o kwestię lojalności: „Armand Carabén pokazał mu [Cruyffowi], że nie musiał być menedżerem w Barcy, aby być kimś w Katalonii, i że w przeciwieństwie do wielu znanych mu menedżerów Ajaxu nie jest w tym klubie, aby poprawić swoją pozycję społeczną”. Swoją rolę odegrało również to, że Cruyff chciał grać na dużym stadionie i wygrywać trofea (s. 164-165). Mimo że wizja transferu, jaką kreśli przed czytelnikami Piqué, wydaje się nazbyt idealistyczna, trudno nie zgodzić się z tym, że to właśnie spotkanie dwóch wielkich osobowości i indywidualności, tj. Cruyffa i Carabéna, odegrało zasadniczą rolę w finalizacji kontraktu i związaniu się holenderskiego piłkarza z katalońskim klubem. Znaczenie miała też przyjaźń i narodowość łącząca żony obu panów.

Oceniając relacje łączące Cruyffa z Katalonią, autor zaznacza, że „jest [on] kimś więcej niż piłkarzem, jest stylem. Jest ikoną (...) Wywołuje nie tylko rewolucję w grze Barcy, ale też prawdziwą rewolucję kulturową” (s. 170). Katalończyków fascynowało to, jak się porusza, jak się wysławia, jak gra w piłkę nożną. Autor podkreśla również, że poza Pelé, wszyscy wielcy piłkarze, którzy zmienili historię piłki nożnej, grali w FC Barcelonie: Johann Cruyff, Diego Armando Maradona, Lionel Messi, a na swój sposób również Alfredo Di Stéfano⁴. Ale tylko Cruyff wywołał w nim wielką rewolucję (s. 172). Wszystko to sprawia, że nazywa on Holendra „drugim założycielem FC Barcelony” czy też jej „refundatorem” (s. 172), który dokonał w klubie „potrójnej rewolucji” (*la triple revolta*): na boisku, na ławce trenerskiej i w sferze mentalnej (s. 172). Cruyff pokazał Katalończykom, że nie wygrywali nie dlatego, że nie mieli zdolności do wygrywania, lecz dlatego, że nie zakładali, że ją posiadają. W efekcie przegrywali i się do przegrywania przyzwyczaili (s. 173). Cruyff uczył, jak mieć zaufanie do samych siebie (s. 174). Pokonanie Realu Madryt na Santiago Bernabéu w 1974 roku były czymś nie do wyobrażenia dla ówczesnych Katalończyków, a Barça z Cruyffem w składzie tego dokonała (s. 176)⁵.

Cruyff pokazał piłkarzom Barcy, jak strzelać gole i wygrywać, co było również formą tworzenia Katalonii (*fer Catalunya*). Piqué nawiązuje w tym miejscu do dzieł katalońskiego historyka Jaumego Vicensa Vivesa (1910-1960), który pisał o tym, jak ważna dla Katalończyków jest praca i bycie panami własnego losu i przeznaczenia. Cruyff to samo głosił na boisku (s. 183-184). To właśnie odróżniało FC Barcelonę od Realu Madryt, który za wszelką cenę dążył do zwycięstwa, a tożsamość nie miała tam tak dużego znaczenia. Katalończycy bowiem, naród handlowców i kupców, wiedzieli, że nie sprzedadzą produktu, jeśli nie będzie odpowiednio wysokiej jakości. Jak pisał Vives: „My, Katalończycy, cierpieliśmy i cierpimy, jeśli nie możemy pracować, jeśli nie daje się nam możliwości spożytkowania na najwyższym poziomie naszej zdolności do pracy”⁶. Historyk podkreślał, że praca dla Katalończyków ma również wymiar duchowy, a nie tylko materialny i ekonomiczny. W tym sensie Cruyff pokazał, że jeśli gra Barcy będzie odpowiednio dobra, drużyna będzie wygrywać i odnosić sukcesy (s. 184-185)⁷. Jego rady odnoszące się do stylu gry i mentalności piłkarzy biegających na murawie były piłkarską wersją tego, o czym pisał Vicens Vives. Cruyff jawi się więc tutaj jako uzdrowiciel kataloń-

⁴ Autor nawiązuje tutaj prowokująco tudzież ironicznie do wstępnego rozwiązania sprawy problematycznego transferu Di Stéfano (*caso Di Stéfano*), zaproponowanego przez Królewski Hiszpański Związek Piłki Nożnej, zgodnie z którym argentyński piłkarz w sezonach 1954/1955 i 1956/1957 miał grać również w katalońskim klubie. Zob. Kubiaczyk 2020, s. 176 i n.

⁵ Dziennik „New York Times” napisał wówczas, że „Cruyff tym jednym meczem zrobił dla Katalonii więcej niż wielu polityków przez lata”. Besa 2023.

⁶ Vicens Vives [1954] 2012, s. 58.

⁷ Postawa ta zaowocowała również powierzeniem Cruyffowi prowadzenia katalońskiej reprezentacji autonomicznej w piłce nożnej w latach 2009-2013.

skiej duszy, wyzwalał piłkarzy Blaugrany z ograniczeń uniemożliwiających im odnoszenie sukcesów. Piqué przedstawia Cruyffa jako tego, który zmienił mentalność Katalończyków, który na pytanie „a co będzie, jak przegramy?”, odpowiadał „a co będzie, jak wygramy?” (s. 214). Według autora: „Cruyff pokazał nam [Katalończykom] wiele rzeczy, które w rzeczywistości mamy w swoich rękach” (s. 217).

Jego przybycie do Katalonii w okresie rekatalonizacji pod koniec frankizmu i jego zasługi w odzyskaniu zwycięskiej mentalności i rewindykowaniu katalońskiej odmienności było tym, czego ówczesni Katalończycy potrzebowali. Cruyff spowodował, że Barça stała się „najlepszym ambasadorem Katalonii”, o czym mówił stojący na czele katalońskiego rządu w latach 1980-2003 Jordi Pujol (s. 248). To właśnie ta szczególna relacja łącząca Cruyffa z Katalonią tamtych czasów czyni jego kontrakt z klubem wyjątkowym, jak gdyby istniała w nim „niepisana klauzula” wiążąca go z katalońską ziemią (s. 249). To również Cruyff odkrył talent Pepa Guardioli i Txixi Begiristaina (s. 250). Konkludując swoje rozważania, autor stwierdza: „Historia Cruyffa i Carabéna to katalońska historia sukcesu i talentu, kompromisu i zaufania, przyjaźni i lojalności” (s. 255).

W świetle powyższego należy jednak pamiętać, że ta idealistyczna wizja relacji Cruyffa z Katalonią głoszona przez wielu Katalończyków, w tym także przez autora recenzowanej książki, ma swoje ograniczenia. Po pierwsze Cruyff był świadomy wykorzystywania jego osobowości i pozycji przez Katalończyków do walki z frankistowskim reżimem, na co zwraca uwagę w swojej autobiografii⁸. Po drugie nazywa w niej również FC Barcelonę „gniazdem os”, co jeśli uwzględnimy jego uwikłanie w wewnętrzne rozgrywki o władzę w klubie, dotyczące również jego syna, oraz zwrócenie przez niego orderu honorowego prezesa⁹ nadanego mu przez Joana Laportę (prezesa FC Barcelony w latach 2003-2010), nie pozostawia wątpliwości, że jego postrzeganie Barcy, zwłaszcza w końcowym etapie, nie było pozytywne. Po trzecie Katalończycy mają tendencję do twierdzenia, że za jego żywotnymi wyborami stało umiławanie Katalonii i katalońskości (czego miało doводить na przykład nadanie synowi katalońskiego imienia Jordi na cześć patrona Katalonii św. Jerzego – Sant Jordi). Jednak było to raczej wynikiem jego holenderskiej narodowości i tożsamości przejawiającej się w umiławaniu wolności i bycia panem samego siebie – nie miało prawdopodobnie wiele wspólnego z polityką¹⁰. Po czwarte wreszcie w Holandii barceloński etap Cruyffa jest oceniany odmiennie,

⁸ Cruyff 2017. Zob. zwłaszcza s.61-62 i 166-181.

⁹ Zrobił to w 2010 roku w wyniku działań następcy Laporty, Sandro Rosella (2010-2014), który wskazywał, że odznaczenia tego nie przewidują statuty klubu. Kiedy Rosell dowiedział się o geście Cruyffa stwierdził, że dobrze zrobił, gdyż... nie chciał zapewne posiadać tytułu, który *de facto* nie istnieje (*sic!*). Zob. Rojo, Font 2010.

¹⁰ Auke Kok, odnosząc się do tej kwestii w biografii piłkarza, ironicznie twierdzi wręcz, że wybór przez Cruyffa imienia dla swojego syna „miał więcej wspólnego z jego własną autonomią niż z autonomią Katalonii”. Zob. Kok 2024, s. 371.

a tamtejszy dziennikarz i autor biografii piłkarza Auke Kok¹¹ mówi wręcz o „miecie Johana Katalończyka” stworzonym przez Katalończyków¹².

Uwagi te w żaden sposób nie stanowią zarzutu wobec narracji przyjętej przez autora. Z całą pewnością jest to książka wartościowa, szczególnie opisująca okoliczności, w jakich Johan Cruyff został piłkarzem i trenerem FC Barcelony, a zarazem jej legendą. Pewną „słabością” recenzowanej publikacji jest to, że została wydana tylko w języku katalońskim. O ile z perspektywy Katalończyków jest to zrozumiałe, uwzględnienie popularności FC Barcelony i Johana Cruyffa w Europie (zwłaszcza w Holandii) i na świecie pozwalałoby założyć, że wersja hiszpańska i/lub angielska także zyskałaby wielu czytelników.

Bibliografia

- Besa R. 2023, Cruyff, Cruyff, Cruyff [online]. El País, 28 de octubre [dostęp: 2024-12-13]. Dostępny w Internecie: <<https://elpais.com/deportes/futbol/2023-10-28/cruyff-cruyff-cruyff.html>>.
- Cruyff J. 2017, Autobiografia, tłum. K. Skonieczny, Kraków.
- Giménez S. 2023, Cincuenta años después de Cruyff [online]. As, 13 de agosto [dostęp: 2024-12-13]. Dostępny w Internecie: <<https://as.com/futbol/primera/cincuenta-anos-despues-de-cruyff-n/>>.
- Kok A. 2024, Johan Cruyff. Biografia totalna, tłum. P. Wilkowicz, Kraków.
- Kubiacyk F. 2020, Historia, nacjonalizm i tożsamość. Rzecz o piłce nożnej w Hiszpanii, Poznań.
- Martin L. 2023, Los entresijos del fichaje que hace 50 años cambió el fútbol español: „Cómprate ropa y lo que haga falta; esto aquí interesa” [online]. Relevo, 15 de agosto [dostęp: 2024-12-13]. Dostępny w Internecie: <<https://www.relevo.com/futbol/cambio-futbol-espanol-20230814071600-nt.html>>.
- Rojo L.F., Font S. 2010, Cruyff deja de ser presidente de honor del FC Barcelona [online]. Marca, 2 de julio [dostęp: 2024-12-13]. Dostępny w Internecie: <<https://www.marca.com/2010/07/02/futbol/equipos/barcelona/1278098010.html>>.
- Vicens Vives J. 2012, Noticia de Cataluña, trad. de A. González Dalmau, Barcelona.
- Zárate Ó. 2014, Los momentos más controvertidos de Sandro Rosell al frente del Barça [online]. Mundo Deportivo, 23 de enero [dostęp: 2024-12-13]. Dostępny w Internecie: <https://www.mundodeportivo.com/20140123/fc-barcelona/los-momentos-mas-controvertidos-de-sandro-rosell-al-frente-del-barca_54400437263.html>.

---

¹¹ Kok 2024, s. 372.

¹² Besa 2023.